

OM FÆLLESSANG OG FÆLLESSKAB

Stine Isaksen (red.):

Fællessang og fællesskab.

Videncenter for Sang 2018, 229 s.

Fællessang er i sagens natur et mundtligt fænomen, noget der sker, hvor flere mennesker er til stede samtidigt. Når de skilles, er den væk. Hvad der er tilbage, er måske teksten til de sange, der blev afsunget, noder til melodierne og eventuelt en lydoptagelse. Alt sammen fattige spor af, hvad der foregik. Nu har Videncenter for Sang i Herning udgivet en antologi med titlen *Fællessang og fællesskab*, hvor fem musikforskere, en folkemindeforsker, en antropolog, en teolog, en historiker og en litterat på grundlag af sådanne spor leverer hvert sit bidrag til fællessangens historie i Danmark. Den skal i det følgende have et par ord med på vejen fra en historiker, som har levet de fleste af sine firs år med fællessang. Selv om jeg udmærket ved, hvor tvivlsom en kilde erindringer er, vil jeg i betragtning af emnets flygtige karakter inddrage mine egne, suppleret med en vis forskningsbaseret viden om 1700- og 1800-tallets historie.

Førend skriften og skriftligheden for alvor fik tag i den danske befolkning, fandtes der en mundtlig sangtradition – ”gehørstradition”, som folkemindeforskeren Lene Halskov Hansen kalder den. Vi kender den især fra Evald Tang Kristensen og andre folkemindesamlere, som rejste rundt og skrev viser ned, før de forsvandt. Resultatet blev en stor samling tekster, som til stadighed er blevet forøget ved nye indsamlinger, efterhånden også af lydoptagelser.

En af Evald Tangs bedste kilder var den fattige Mette Skrædder i Sundby på Mors, som i sin barndom havde fulgt sin mor rundt på gårdene, når hun sang og fortalte for at tjene en skilling eller et måltid mad. Evald Tang fortæller en masse om Mette Skrædder, men han fortæller ikke, at hun var en flittig kirkegænger, for hvem salmerne betød mindst lige så meget som viserne, og at hun i sin ungdom havde deltaget i de møder i præstegården, hvor huslæreren Christen Kold startede sin vækkelsesbevægelse. Kold knyttede an til en gammel pietistisk vækkelsesbevægelse på egnen, som kan følges tilbage til 1715, og som fra 1740'erne blev herrnhutisk. I herrnhuternes gudelige forsamlinger spillede sang og musik en stor rolle. De vakte i Sundby sad og sang salmer hele aftener. Evald Tang så en modsætning mellem den grasserende grundtvigianisme på Mors og den gamle mundtlige sangtradition, men Mette Skrædder stod med et ben i begge lejre.

Det gjorde også min farmor, præstedatter fra Hemmet i Vestjylland. Ved samme tid, som Evald Tang var på Mors, sad hun sammen med deres tjenestepige i køkkenet, når faderen var ude, og sang alle de skillingsviser, pigen havde lært sig. Min farmor glemte dem aldrig. Samtidigt lærte hun sig store dele af salmebogen udenad. I hele sit lange liv som fiskerkone og enke sang hun ved sit arbejde,

sammen med sin store familie og sine mange venner og hver søndag i kirken. Der var hos hende ikke noget skarpt skel mellem alenesang og fællessang. Når nogen sang, sang hun med, og andre sang med, når hun begyndte, hvad hun tit gjorde. Der var heller ikke noget skarpt skel mellem sang med skriftligt forlæg og sang uden, mellem skriftlig tradition og "gehørstradition", men glidende overgange, som Halskov Larsen påviser det.

Halskov Larsen nævner også færødsansen, en kombination af dans og fællessang, som rækker langt tilbage i tiden sandsynligvis også i Danmark. Jeg har danset færøds siden min barndom. Vores præst derhjemme var færing og lærte os trinene og omkvædet til adskillige kvad. Engang han og jeg havde været på fiskeri i den tidlige morgen og kun fanget en enkelt sølle ål, dansede vi ind i mine forældres soveværelse, han kvædende Grindekvædet med ålen i hånden, jeg syngende med på omkvædet: "Raske drenge, grinder dræbe, det er vor lyst", far og mor satte sig op i sengen og sang med. Siden har jeg som voksen trådt dansen adskillige gange på Færøerne og mener ikke, jeg har oplevet mage til intens fællessang.

Dansk sanghistories nestor Kirsten Sass Bak har i sit indledende overblik over fællessangens historie en meget snæver definition af fænomenet fællessang: "En forsamlet gruppe synger de samme tekster og melodier samtidig, med eller uden akkompagnement". Ud fra denne definition lader hun fællessangen opstå i årene omkring 1800. Visesangtraditionen fra middelalderen og frem var solosang, som man kun lyttede til, hævder hun. Jeg spørger: Kan det ikke tænkes, at folkemindsamlingens viser med de ofte lange omkvæd kan være indgået i en fællessang af samme karakter som færødsansens? Var de borgerlige viser og patriotiske sange efter slaget på Reden virkelig den første fællessang i Danmark?

Det mener antropologen Tine Damsholt tilsyneladende også, de var. Hendes artikel handler om de nationale sange fra og med 1801. Også bønderne kendte dem, mener hun. Jeg tvivler og tænker på Blichers kostelige vise om de tre bønderkarle i slaget på Reden, som tænkte mere på 'djer dover' og 'djer unnen' end på fædrelandet. Den statspatriotiske vækkelse i 1801 var vel mest et københavnsk fænomen. Den nationale vækkelse kom senere. Et af de første litterære eksempler er Grundtvigs digt på stenen over de faldne i slaget ved Sjællands Odde 1808: "Danske de vare, hvis møre ben under mig smuldre i jorden, danske af tunge af æt og af id". Her dukker "tungen", "modersmålet" op, hentet fra den tyske præst og filosof J.G. Herder, hvis forestillinger om "folket" og "folkeånden" Grundtvig i de følgende årtier udfoldede på dansk grund med sin mytologi og sine sange.

Hvornår trængte denne nationale vækkelse ned i den danske befolkning, som jo i hovedsagen bestod af bønder? Det gjorde den først for alvor i 1848, da de drog ud for at nedkæmpe det demokratiske tysknationale oprør, som kongens slesvig-holstenske undersåtter havde rejst mod ham og hans autoritære stat. "Dengang jeg drog afsted", sang de. Mange bevarede soldaterbreve viser, at bønderkarlene nu virkelig var nationalt vakte. Digterne var ikke sene til at skrive nye sange.

Blandt de nationalt vakte var Christen Kold, som i de følgende år grundlagde en folkehøjskole i Rødding, der med Grundtvigs velsignelse skulle blive model for de fleste danske højskoler, herunder Askov, Testrup og Vallekilde. Men Kold var ikke kun nationalt vakt. Han var først og fremmest kristen, hans højskole var en kristen vækkelsesskole. Højskolehistorikeren Roar Skovmand har påvist, at højskolerne med få undtagelser var vækkelsesskoler helt frem til ca. 1890. De var også nationale, men kristendommen var hovedsagen. Salmesangen havde forrang for de nationale sange. For Grundtvig gik kristendommen og det nationale, helligånden og folkeånden, op i en mystisk enhed, men salmerne var hovedsagen i hans digtning. Sass Bak nævner nok vækkelserne og de gudelige forsamlinger, men placerer dem efter den nationale og gør meget lidt ud af salmesangen. Tine Damsholt endnu mindre. Også hun har den nationale fællessang som den første. Mange nationale sange efter 1801 begyndte med et "Op!", fortæller hun, men det samme gjorde Brorsons salmer fra 1730'erne. Salmesangen var uden tvivl en meget ældre og vigtigere form for fællessang end den nationale, og det blev den ved med at være på landet gennem hele det 19. århundrede.

Teologen Katrine Frøkjær Baunvigs artikel om Grundtvigs syn på fællessangen har en interessant pointe: Han gik ikke så højt op i, om menigheden forstod salmebogens tekster. Hvad det kom an på, var deltagelsen med egen stemme i menighedens sang. Salmesangen var med sine levende sungne ord vigtigere end prædikenen med dens autoritative udlægning af dagens tekst. De levende, mundtlige ord, både de sungne og de sagte, var vigtigere end de døde skrevne. Grundtvig gjorde i 1820'erne den "mageløse opdagelse", at den mundtlige gudstjeneste, som den var overleveret siden oldtiden, selve det fysiske og åndelige samvær og de ældgamle ord, som de blev fremsagt og gentaget ved dåben, nadveren, velsignelsen og i trosbekendelsens korte sammenfatning af kristendommen, var vigtigere end al teologi. Om gudstjenesten foregik i en kirke eller et andet hus, var mindre vigtigt. Kirken som murstensbygning og statsinstitution var kun at betragte som et menneskeskabt "bræddeskur på jorden". Det var menigheden, de "levende stene" forsamlet til fælles lovsang, det kom an på. Disse levende menigheder udgjorde tilsammen det danske folk.

Efter Grundtvigs død og det moderne gennembrud med dets genoplivelse af rationalisme, skriftlighed og videnskabelighed, indledtes kristendommens tilbagetog. Fra omkring 1890 var højskolerne ikke længere vækkelsesskoler, men rummelige oplysningsinstitutioner, som gav plads for tidens nye tanker. Fællessangen fik med højskolesangbogen i 1894 sit faste repertoire i stil med kirkens salmebog, i 1922 fulgt op med en melodibog, tilsammen et fastere og mere ensartet grundlag for fællessangen, herunder den verdslige. Salmer og bibelskhistoriske sange var der stadig mange af, men flere og flere verdslige sange om Danmark og dets natur kom til, en del af dem skrevet af erklærede ateister. Efter 1. verdenskrigs nationalistiske ragnarok bredte sig dertil en voksende internationalisme og pacifisme inden for højskolen. Alt dette fremkaldte i 1920'erne en re-

aktion. Aage Møller, der i 1922 anlagde en højskole ved Rønshoved i det nyvundne Sønderjylland, søgte at gribe tilbage til, hvad han kaldte den historisk-poetiske højskole i Grundtvigs og Kolds ånd med en revitalisering af både kristendom og nationalfølelse. Han fik mange følgere. En af dem var Kerteminde højskole, hvor mine forældre mødte hinanden i 1937.

Jeg skal i det følgende forlade den foreliggende bog et øjeblik for at fortælle om mine forældres og mit eget forhold til fænomenet fællessang. Om den historie er repræsentativ for noget som helst, må læseren selv afgøre. Min far var tømrersvend fra Aarhus, min mor tjenestepige fra Kongsbjerg ved Tønder, datter af gårdejer Hans Andersen, der var formand for den danske forening Landeværnet og senere De sønderjyske Danske Samfund. Begge mine forældre kom fra meget grundtvigske, meget nationale og meget sangglade hjem. Far forlod tømrergerningen, gik på seminarieret og blev i 1942 landsbyskolelærer i Sundby på Mors, min mor lærerkone. De blev der til deres dages ende. Sognet var dybt præget af den ældgamle vækkelsesbevægelse, som nu var spaltet i grundtvigianisme og Indre Mission, en spaltning, der snarere intensiverede end svækkede det kristne engagement. Et rigt foreningsliv, i mellemkrigstiden suppleret med en aktiv fagforening, havde i 30'erne været inde i en vis svækkelse, men oplevede under krigen en kraftig genopblomstring, ikke mindst hvad det nationale angik. Mine forældre sluttede sig til Dansk Samling og gik i 1944 ind i modstandsbevægelsen.

Jeg blev født i marts 1939 og fik i årene derefter fem søskende. Vi voksede op i, hvad man kunne kalde grundtvigianismens og andelssamfundets "indian summer", hvor fællessangen spillede en stor rolle. Vores far udtalte mod slutningen af sit liv, at sangen for ham havde været det vigtigste, vel at mærke fællessangen, ikke korsang eller anden skønsang. Uden for kirken sang han altid uden akkompagnement. Kunstmusikken havde hverken han eller min mor noget forhold til. I skolen indledte han dagen med to salmer, som vi sang stående uden for klasseværelserne. Imellem dem fremsagde han trosbekendelsen og fadervor. Hver eneste time dagen igennem indledtes med en sang, nogle gange to. Der var desuden særlige sangtimer, hvor vi lærte nye sange og sang hele timen igennem. Hjemme i lærerboligen sang vi aftensang hver aften, og der var fællessang til de fleste sammenkomster, især ved højtiderne. Far sang for ved alle foreningsarrangementer i forsamlingshuset, til juletræsfesterne, også fagforeningens, hvor han og vi børn dansede os igennem hele repertoiret af sanglege, "Bjørnen sover", "Tornerose" osv. Han sang ud, når nogen var død, og sang for til alle større private fester, hvor han som degn var selvskrevet som ceremonimester. I skolen holdt han aftenskole for de unge, aftenhøjskole for de ældre og oplæsning for alle, altid med en sang både før og efter. Endelig var han kirkesanger, på sine ældre dage i flere kirker.

Ved konfirmationen var jeg og mine kammerater udrustet med et stort repertoire af sange og salmer, som løbende blev genopfrisket i skolen og forsamlingshuset. En mindre lødige fællessang var den, der lød under ballerne i forsamlings-

huset til polkaer som "Skomagerdreng" og til den moderne dans med slagere som "Kære John". Men ballet sluttede altid med afsyngelsen af "Altid frejdig når du går", som alle kunne udenad. Enhver tjenestepige med respekt for sig selv kunne et stort antal slagere. Radioen var med *Ønskekoncerten* og andre programmer en god kilde. Vi sang dem tit og gerne både alene og sammen, efter at vi var kommet ud at tjene, pigerne i huset, vi andre ved landbruget.

Jeg blev træt af landbruget og kom for min opsparede løn på et præliminærkursus i Himmerland. Forstanderen var grundtvigianer af samme observans som mine forældre. Skolen var en benhård eksamensskole. Til forskel fra Sundby, hvor vi aldrig havde haft hverken eksamen eller lektier for. Der var ikke tid til sang i timerne mere, men vi sang både morgen og aften, og der blev lagt vægt på sangen. Dertil føjede sig i løbet af de to år en helt ny verden, den klassiske musik. Vores matematiklærer havde grammofon og en del plader, som han kendte ud og ind og introducerede os til. Den klassiske musik skulle med tiden blive den vigtigste musik, jeg lyttede til. Men kun lyttede. Først som pensionist er jeg begyndt at lære at spille klaver og er endnu langt fra god nok til at akkompagnere en fællessang.

Efter præliminæreksamen kom jeg på Birkerød Statsskole med friplads. Også her var der klassisk musik. Jeg kom med i skolekoret og lærte at synge flerstemigt. Uden noder forstås, dem kendte jeg ikke. På en tur til Hannover sang vi sammen med koret fra et stort gymnasium i byen og modtog et stærkt indtryk af den alvor, disciplin og præcision, der prægede tysk korsang. Hvad musikoplevelse angik, husker jeg bedst slagerne "Petit fleur" og "Moskvanætter", som lød fra grammofonen om aftenen.

I Birkerød lærte jeg desuden jazzen at kende, som jeg hidtil havde betragtet som en negermusik, der ikke passede sig i Danmark. Skolen arrangerede jazzkoncerter, og vores nye musiklærer lærte os at synge "Jazzoratoriet 24 timer". Jeg blev den lykkelige ejer af Charlie Parker og Dizzy Gillespies "A Night in Tunisia", som jeg fik lov at afspille på en anden kostelevs grammofon. Men nogen rigtig jazzfan blev jeg aldrig. Højskolesangbogen og slagerne dominerede fortsat mit musikalske univers. Ingen af delene var højt i kurs på Birkerød Statsskole. Rigtig nok havde skolen et gammelt ry for at være grundtvigiansk. Vi sang morgensang, på kostskolen også aftensang efter maden, men uden overbevisning. Den stod på "Du danske mand" hver aften tre år i træk, og hverken rektor eller kostlærerne sang med.

I 3.g blev jeg kommunist og lærte arbejdersangene at kende. Højdepunktet var kommunisternes 1. maj-demonstration i 1959 fra Nørrebro til Fælleden. Socialistmarchen, Flyversangen og Internationale for fuld udblæsning. De københavnere kunne synge som bare fanden. I 1960 fulgte jeg strømmen over i SF, men her var ikke den samme sangglæde, og den stærke tradition for korsang i arbejderbevægelsen kom jeg som student ikke i berøring med. Gennem et langt liv på venstrefløjnen med 1. maj og andre demonstrationer har jeg aldrig fået det samme nære forhold til arbejdersangene som til højskolesangbogen.

I marinen marcherede vi lange ture rundt om Arresø syngende af fuld hals: "Han har ikke fået sine solbriller med" om vores skrappe sergent og officererne. Der er noget særligt ved at gå i takt og synge. Men det hele lange år på motortorpedobådene sang vi ikke. De larmede for meget.

I de sidste måneder før hjemsendelsen i december 1960 lå vi en del i Frederikshavn, hvor jeg let kunne nå hjem til Mors på min landlov. Min far var på årskursus i København og havde fået en vikar ved navn Erik Farmann, som jeg blev gode venner med. Han vikarierede også for mig som søn af huset og storebror. Farmann havde lært sig selv at spille guitar, spillede fremragende og kunne en masse viser, især svenske, Bellmann, Evert Taube, Birger Sjöberg osv. Aldrig havde der været så megen visesang og – når vi havde lært dem – fællessang i det sangglade hus. Men glæden blev kort. Degns søn blev hjemsendt og overtog vikariatet. Til alles sorg – også min – måtte Farmann rejse sin vej.

Jeg trådte fuldt og helt ind i min fars rolle som degn, sang for til morgensangen, fremsagde trosbekendelsen og fadervor, sang med børnene i hver en time, var kirkesanger, når far ikke var hjemme på weekend, og det var han sjældent, optrådte som forsanger og ceremonimester ved bryllupper, holdt oplæsning i skolen for de unge og holdt som formand for Ungdomsforeningen øje med, at der ikke til ballererne kom fremmede karle og stjal vores piger.

Det var i foråret 1961. Samme forår fik de ufaglærtes løn et gevaldigt løft, hvad der forstærkede en udvikling, som havde været i gang længe. Folkeholdet på de relativt store gårde i Sundby svandt ind, de to teglværker kom i vanskeligheder, og snart bukkede mange små arbejdspladser under, husmandssteder såvel som butikker og værksteder. Grundlaget for foreningslivet og hele den landbokultur, der var blomstret op under og efter krigen, som mine forældre var ankommet til, og vi var vokset op i, eroderedes bort.

Men mit repertoire af salmer og sange havde fået et løft. Det fik det yderligere i vinteren 1961-62, da jeg som hjemsendt soldat med støtte fra amtet fik fem måneder på Askov højskole. Vi kom som regel for sent op til morgensangen, og der var ikke fællessang i hver time som i Sundby skole, men højskolesangbogen blev flittigt brugt til foredrag, fester og andre sammenkomster, altid med et glimrende klaverakkompagnement. Desuden var der masser af korsang. Jeg var med i hele tre sangkor, et stort, et mindre og finere, og en kvartet, som jeg dannede sammen med en anden karl og to piger. I alle tre kor brugte vi megen tid på prøver og optrådte tit på scenen. Men der foregik en masse andet på Askov, som havde ca. 330 elever og en masse lærere. Teater under ledelse af Klaus Hoffmeyer, senere skuespilchef på Det kongelige, blev det, jeg brugte mest tid på. At også Askov dengang var inde i sin *indian summer*, anede vi ikke.

Efter Askovopholdet fik jeg arbejde som rejseleder for Tjæreborg Rejser og blev der i ti år. Jeg startede med busrejser til Gardasøen, Rivieraen, Tyrol og Berlin-Prag-Wien, og efter en sommer i Rom fik jeg de lange busrejser til Rusland, Tyrkiet, Grækenland og det klassiske Italien. Ret hurtigt begyndte jeg at synge i

bussens mikrofon, ældre populære sange med et kraftigt omkvæd som "Lad rullen gå", "Jeg har aldrig fået noget" og "Molak, molak". Mit forlæg var "Lystige viser". Gæsterne havde ikke noget forlæg, men sang med af hjertens lyst, så godt de kunne. Der er noget særligt ved at synge i en bus, mens verden glider forbi udenfor. Chaufførerne elskede det og plagede mig, så jeg til sidst nægtede at synge før på hjemrejsen. Mine sidste år i branchen gik med lange flyrejser til Fjernøsten og jorden rundt, men i flyene sang vi aldrig. De larmede for meget, og der var for mange udlændinge med, som ikke kendte de danske viser.

Rejserne finansierede det studium, jeg begyndte på i efteråret 1962, og som kom til at vare ni år. Jeg rejste næsten halvdelen af året og brugte megen tid på teater, politik og druk. Højskolesangbogen samlede støv på hylden, men heldigvis var Erik Farmann kommet til Aarhus med sin guitar. Vi sad mange aftener og sang på hans hummer, hvor også min søster Ingeborg deltog med sin ypperlige sangstemme. Vi sang trestemmigt og optrådte undertiden, men mine studiekammerater var ikke meget for Farmanns guitar. Den stjal for meget af opmærksomheden, især hos pigerne. I min voksende vennekreds var der endnu ingen fællessang.

Til institutfesterne på universitetet blev der sunget en del, mest gamle drikkeviser som på kollegiet. Fællessangen blev mod slutningen af 60'erne sat i system med regulære sanghæfter, som min ven og senere kollega Erik Strange Petersen stod for. Han kunne utallige danske viser udenad og var selv en dygtig sangskriver. Også jeg kom ind på at skrive lejlighedssange og har gjort det lige siden, på instituttet, i familien, vennekredsen, beboerforeningen, til vores dilettantforestillinger og i andre sammenhænge. I konkurrence med Erik Strange, Erik Farmann, min kone Sigrid og mine søskende, der alle er habile sangskrivere. Gennem årene har Sigrid og jeg skrevet nogle hundrede stykker.

Engang i 1990'erne opfordrede arkivar Jens Henrik Koudal fra Folkemindesamlingen i et tv-interview folk til at sende lejlighedssange ind. Jeg sendte ham, hvad jeg havde, med en fyldig beskrivelse af de sammenhænge sangene var blevet afsunget i. Han takkede og fortalte, at han havde modtaget mere end tusind sange efter det interview. Der ligger en masse lejlighedssange i Folkemindesamlingen. Var de ikke et studium værd?

Jeg har ladet mig fortælle, at lejlighedssange er en særlig dansk tradition. Er det rigtigt? Og hvor stor en plads indtager den slags sange i fællessangen i Danmark i det hele taget? De nævnes først på den foreliggende bogs allersidste sider. Lejlighedssange er ikke højt i kurs blandt musikfolk og litterater og kan vel nogen gange være en plage. Jeg spurgte forleden min fætter Valdemar til hans søsters 70 årsdag, hvorfor han ikke havde skrevet en sang. Han svarede, at lejlighedssange jo altid var lidt pinlige, noget der skulle overstås. Eller som min litterære hustru siger: "Det nytter ikke med sangskjulere. Rædslerne kommer altid for en dag". Men faktum er, at der bliver skrevet og afsunget en masse lejlighedssange, og det må vel have sine grunde.

Bertel Nygaard har skrevet kort og udmærket om arbejdersangenes historie og påvist, at de lå i forlængelse af de borgerlige revolutioners sange. Sigrød Diness har skrevet dobbelt så langt om kvindesange – endnu et eksempel på, at kvindekampen i dag fylder mere end klassekampen – Else Marie Dam-Jensen har med sin artikel om sønderjysk sangtradition leveret yderligere et bidrag til den nationale sangs historie. Det samme har Puk Elstrøm Nielsen med sin artikel om alsangen under besættelsen og norske Øivind Varkøy med sin om fællessangen efter Utøya. Den nationale sang har ikke fået for lidt i den antologi. På salmesangens, slagernes, studenteroprørssangenes, Kim Larsen og andre popsangeres bekostning. Jeg så for nylig en optagelse fra Smukfestivalen ved Skanderborg, hvor tusinder af mennesker sang med på sangene fra scenen. Det var da fællessang for alle pengene.

Der synges meget i Danmark, konstaterer Lea Wierød Borčak i sin afsluttede artikel om fællessangen i dag. På mit lokale kommunebibliotek kan man gå til sangaften med sin egen højskolesangbog, og Musikhuset byder på kæmpearrangementer. Men, konstaterer Borčak, man synger mest for at synge. Ordene og deres indhold betyder mindre og mindre, musikken mere og mere. Det er der for så vidt ikke noget nyt i. Allerede Grundtvig lagde mere vægt på deltagelsen, lyden og samværet end på salmeteksten. Selv opdager jeg efter et langt liv med salmebog og højskolesangbog af og til betydninger af de gammelkendte ord, som jeg aldrig har tænkt på. Også jeg synger for at synge, ligesom solsorten, der ikke kun synger for at jage andre hanner væk, men også alene fordi den har lyst.

Borčak har ret i, at ordene og betydningen af dem betyder mindre i dag end nogensinde. For Grundtvig var det dog endnu frelsen, menighedens fællesskab og det danske folks fællesskab, det gjaldt. Disse fællesskaber har ikke samme betydning for vore dages globaliserede ateister. Folk synger med på hvad som helst. De synger som solsorten, fordi de har lyst.

Jeg undrer dog på, om ikke fællessangen kan have betydning for andre, mindre fællesskaber, f.eks. familiens og vennekredsens. Jeg fik til min firs års fødselsdag forleden et sanghæfte af mine tre overlevende søskende med alle de sange, der gennem årene er blevet skrevet i familien af forældre, børn og børnebørn. I vennekredsen har vi nu et sanghæfte til den årlige julefrokost med sange af og om vores afdøde venner, gamle yndlingslagere m.m. Vennerne er med årene blevet gladere for at synge, end de var før, også dem, der ikke har en tone i livet. Jeg bilder mig ind, at sanghæfterne og den gentagne afsyngelse af de samme sange har en vis samlende virkning.

Endelig har norske Øivind Varkøy den interessante betragtning, at fællessangen ikke kun skal betragtes som redskab til at styrke dette eller hint fællesskab. Vi synger heller ikke bare af lyst. Vi synger til forskel fra solsorten også, fordi vi ved, at vi skal dø. Lad os synge, mens vi er her. Om lidt er vi borte.

Fællessangens historie er spændende. Den fortjener en bog som denne og mere til.

STEEN BUSCK
LEKTOR EMERITUS, DR. PHIL
INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND
AARHUS UNIVERSITET
STEENBUSCK@OUTLOOK.DK